

### **Műhelytitkok nyomában: a Szombathelyi Egyházmegye 210 éves térképének restaurálása**

A Szombathelyi Egyházmegye alapítása (1777) után eltelt már negyed évszázad is, mikor elkészült az egyházmegye első egyházi igazgatási térképe, melyet Kenedics József (1756–1809) geometra, térképész, Vas vármegye mérnöke dolgozott ki gróf Herzan Ferenc szombathelyi püspök (1800–1804) megbízásából. Az 1804-ben megjelent, 86x61 cm-es, 1:180000 méretarányú, 14 esperesi kerületet feltüntető, valamint statisztikai táblázattal is ellátott térképről – jelen tudomásunk szerint – nagyon kevés lenyomat készült. Fennmaradt eredeti példányokról szinte alig tudunk. Az bizonyos, hogy a bécsi Osztrák Nemzeti Könyvtár és Földgömbmúzeum térképgyűjteményében őriznek egy eredeti első példányt. Szomorú azonban, hogy éppen a megrendelőnek, a tulajdonosnak, a szombathelyi püspökségnek nincs egyetlen példánya sem ebből az első térképből. A térkép negatívját – azaz a réz-nyomólemezt, melyről a nyomatok készültek – Karacs Ferenc (1769–1838) térképmetsző metszette rézbe Pesten 1804-ben.

Herzan Ferenc püspök halála után, meglehetősen rövid időn belül elkészült a térkép hasonmás kiadása, mivel Herzan utóda, Perlaki Somogy Lipót püspök (1806–1822) úgy döntött, újra kiadja a Kenedics-féle térképet, felhasználva hozzá a Karacs-féle nyomólemezt. Somogy püspök ezen szándékáról 1806. december 15-én kelt körlevelében értesítette papjait. Kiemelte még azt, hogy a térkép kiadása előtt, szándékában áll újrarendezni az egyházmegye Szombathelyhez közel eső területét a következők szerint: a pinkafői esperesi kerületet elcsatolja a németújvári esperesi kerülettől, így az esperesi kerületek száma 14-ről 15-re emelkedik. Mindezekhez megadta a kerületek plébániáinak új beosztását is. Az első kiadással megegyező méretű és méretarányú térkép kiadására 1807-ben került sor. A 200 darab finomabb és 400 darab egyszerűbb levonat elkészültéről Nagy József (1753–1810) nagyprépost 1807. november 27-én kelt levelében tett jelentést a főpásztornak, és egyúttal javasolta a Karacs-féle réz nyomólemez megvásárlását is azért, hogy az a későbbiekben is rendelkezésre álljon, ha új lenyomatokat szándékoznak készíteni.



*Kenedics József: A Szombathelyi Egyházmegye című térképének réz nyomólemeze, 1807.  
Rézbe metszette: Karacs Ferenc 1804-ben Pesten. Átdolgozva 1807-ben.*

*M: 8000 bécsi öl = 85 mm, 1:180.000*

*Kiállítva a Szombathelyi Püspöki Palota dísztermében*

Feltételezhető, hogy a Karacs-féle réz nyomólemezt, valamint – az arról készült lenyomatot – az 1807-ben kiadott térképet már a megvásárlása, illetve a kiadása után a Püspöki Palota reprezentatív teremsorában kiállították egy másik, szintén Kenedics József által készített nagyméretű vármegyeterképpel együtt. Ez utóbbi, a Vas vármegyét bemutató térkép jóval korábbi, 1785-ben jelent meg. Így a két Kenedics-munka: az egyházmegyei és a vármegyei térkép, valamint a Karacs-féle réz nyomólemez együttesen lehetett kiállítva, melyek előkelően reprezentálták a világi és egyházi közigazgatási területek nagyságát, amellet a díszes kidolgozású fa térképtartók – az akkori kevés bútorzat mellett – pompás berendezési tárgyakként is szolgáltak.

Idővel aztán, valamilyen oknál fogva – azt nem tudni mikor s hogyan, de – eltűnt a Püspökvárból az egyik térkép, mégpedig az 1807-es kiadású. Az egyházmegyei közgyűjteményekben (kincstár, könyvtár, levéltár) sem a maga tárgyi valójában, sem pedig a gyűjteményeket feltáró jegyzékekben, leltárakban, katalógusokban nem volt róla található adat, információ. Egyszóval olyan volt, mintha nem is létezett volna. Mígnem 2011-ben, a Szily János 5. szám alatti egyházi épület kapualjának a falán „szemet szűrt” eme becses darab Zágorhidi Czigány Balázs történésznek, aki nemcsak hogy ismerte a dokumentum történetét, de tisztában volt annak eszmei értékével is. Felfedezéséről azonnal értesítette az egyházi közgyűjteményekben dolgozókat. Így került végül a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár térképtárába a nagy értékű 1807-es Kenedics-térkép. Akkor nem volt anyagi lehetőség az erősen megrongálódott, szakadozott térkép restaurálására. Nemrég azonban, a Püspöki Palota muzeális szárnyának – a közeljövőben tervezett – megnyitása kapcsán került újra a figyelem központjába a 210 éves térkép. Felvetődött, hogy azt ismét a történeti terekben, a Kenedics-térképekkel együtt kellene kiállítani, több más, az egyházmegye történetével kapcsolatos műtárggyal együtt. A palotába tervezett kiállítási koncepcióhoz először is restauráltatnunk kellett a súlyosan sérült térképet, hogy az méltóképpen bemutatható legyen. A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár a 2016-os évre tervezett állományvédelmi programjában vállalta a térkép restaurátását, melynek anyagi fedezetét az egyházi közgyűjteményi támogatás biztosította. A restaurált térképről egyúttal nemesmásolat is készült azért, hogy az bármikor rendelkezésére álljon a tudományos munkában tevékenykedőknek, ugyanakkor nagyon érdekes szemléltető eszköz azok számára, akik akár az iskolai oktatás keretében vagy más szervezett látogatás során keresik fel gyűjteményeinket.

### **A szakember szemével: a restaurálásáról röviden**

A Szombathelyi Egyházmegye első térképének hasonmás kiadását 1807-ben készítették. A nyomtatás után még különböző színekkel átrajzolták a határokat. Sajnos ezek a színek mára már megfakultak. A térképlap az elmúlt 200 évben sok viszontagságot megért.



*A 210 éves egyházi közigazgatási térkép a restaurálás előtt és után*

Valószínűleg sokáig be volt keretezve. Erre utal körben a barnás elszíneződés, amit lehet, hogy a keretből kioldódó pác vagy festék okozott. Az általános porrétegen kívül látható volt rajta sok légyiszok és egyéb kis, felületre ráragadt szennyeződés. A széleken kisebb beszakadozások, a sarkoknál hiányok keletkeztek. Egy nagyobb szakadás volt még látható a térképlapon. A térképlap restaurálása fotódokumentáció készítésével kezdődött, majd a felületről leporszívóztuk a port és különböző radírszivaccsal és radírporral a szennyeződéseket eltávolítottuk. Mivel nagyon elkoszolódott a térképlap, mindenképpen szerettük volna kimosni, így a színes festékeket le kellett védeni, nehogy elússzanak a mosás során. A térképlapot egy segédanyaggal vízbe merítettük és többszöri vízcserével kimostuk. A vízben a papír rostjai fellazulnak, duzzadnak és a közé beragadt szennyeződések ki tudnak oldódni. A sötét szegély nem lett világosabb így azokat a részeket fehéritettük, majd megerősítettük a papírt. A javításokat kézi javítással és papíröntéssel készítettük el, mindig hátoldalról, hogy a színoldalon semmit ne takarjon ki a javítás. Legvégül hátoldalról még egy vékony japán fátyol papírral teljes felületen megkasíroztuk a térképlapot és óvatosan kipréseltük. A további biztonságos tároláshoz savmentes palliumot készítettünk neki.



*Berényi Katalin restaurátor munka közben*

A térképlapot az ArchivArt Könyvrestaurátor Műhely Kft. dolgozója, Berényi Katalin restaurálta 2016 nyarán.

Források:

Gróf László: 200 éve hunyt el Kenedics József (1756-1809) geometra, az első nyomtatott Vas vármegyei közigazgatási és a szombathelyi egyházmegyei térképalkotója. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, 2009. 3. sz.

Gróf László: Kenedics József Vas vármegye térképe. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, 2000. 3. sz.

Kenedich Ágnes: Josephus Kenedics, Vas vármegye hites geometrája. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, 1999. 3. sz.

Fényképek:

Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár  
ArchivArt Könyvrestaurátor Műhely Kft.